

● فلسفه دین

نورمن. ال. گیسلر

مترجم: حمیدرضا آیت‌اللهی

چاپ اول: ۱۳۷۵

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

انتشارات: حکمت

کتاب فلسفه دین (Philosophy of Religion) از دیدگاه یک متأله مسیحی (در سال ۱۹۷۸) نوشته شده است. این کتاب درصدد دفاع عقلانی از دین و اعتقادات دینی مخصوصاً نوع مسیحی آن است. دکتر نورمن. ال. گیسلر (Norman I. Geisler) که مدتی رئیس دبیرتعمان فلسفه دین و فلسفه در دانشگاه‌های دیرفیلد و دیترویت آمریکا بوده، در این کتاب درصدد عرضه و دفاع کردن از چهار مجوز اساسی مطرح در فلسفه دین است. این چهار محور عبارتند از: بررسی واقعیتی بنام تجربه دینی - بررسی اثبات عقلانی وجود خدا و ارزیابی انواع آن و پاسخ به نقدهایی که در این زمینه علیه براهین شده است با توجه به دیدگاه خویش - بررسی مسأله زبان دینی و کیفیت حکایت این زبان در متون دینی - بررسی مشکله کلامی فلسفی شر که زحمات زیادی را برای خداشناسی مخصوصاً مسیحی آن بوجود آورده است.

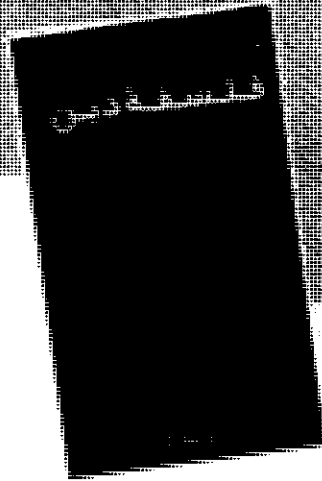
کتاب حاضر - که جلد اول از این کتاب است - به دو موضوع اول و دوم با عناوین فصلهای «خدا و تجربه»، «خدا و عقل» پرداخته است و فصلهای «خدا و زبان»،

«خدا و شرور» در جلد دوم آن انشاءالله بررسی خواهد شد (این بخش در حال ترجمه است).

فصل اول

این کتاب که به بررسی تجربه دینی پرداخته است، کمابیش جنبه‌ای از برهانی است که در نوع نگرش فلسفی اسلامی از آن به برهان فطرت تعبیر می‌شود. گیلر در این فصل درصدد است، پس از بررسی واقعیتی که در انسانها بعنوان تجربه یا احساسهای دینی وجود دارد، نتیجه بگیرد که این نیاز و تمایل دینی که در هر فردی (حتی ملحدین) وجود دارد، نمی‌تواند بدون ما به ازای خارجی باشد چرا که هر نیاز و تمایل انسانی بالاخره ما به ازایی در خارج داراست، اگرچه بعضاً در شناخت یا یافتن این ما به ازاء انحرافهایی رخ داده باشد.

او برای اثبات چنین مسأله‌ای ابتدا منظور خویش را از تجربه دینی روشن می‌کند. او تجربه را در تجربه دینی آگاهی یا وقوف تعبیر می‌کند، که افراد واجد آن هستند. او برای بررسی هرگونه تجربه دینی مفهوم دین را در عام‌ترین مفهوم آن بدین صورت تعریف می‌کند که: دین آگاهی از امر متعالی است و امر متعالی ناظر به روند غلبه بر شرایط محدودیت و عجز در فرد است. وقتی چیزی متعالی است که به ماوراء برود یا بیش‌تر از آگاهیهای بی‌واسطه شخص باشد. همچنین چیزی در معنای دینی متعالی است که، بعنوان غایت به اعتقاد درآید یا متعلق سرسپردگی تام

باشد.

انواع برداشت‌ها از تجربه دینی - که در طول تاریخ مطرح بوده است - می‌پردازد. او در يك تقسیم‌بندی ابداعی آنها را به انواع زیر دسته‌بندی می‌کند: تعالی یافتن بسوی مبدأ، تعالی جستن بسوی بالاترین، استعلاء به بیرون یا بسوی وراء، استعلاء به سمت غایت، استعلاء به سمت يك مرکز، استعلاء به سمت عمق یا مبنا، تعالی یافتن در اطراف يك دایره.

او معتقد است: در میان اقوام بدوی استعلاء به سمت عقب به جانب مبدأ بوده است؛ نوافلاطونیان به سمت بالا به برترین واقعیت ممکن تعالی جسته‌اند؛ و بقیه عرفا یا به سمت بیرون یا به سمت درون تعالی یافتند، ولی براساس اسطوره زدایی، بسیاری از افراد مذهبی جدید قادر به تعالی جستن در این جهات سنتی نبوده‌اند و یا به سمت جلو به هدف نهایی یا به سمت پایین به زیربنای همه موجودات تعالی یافته‌اند. بقیه که منکر دین هستند، علی‌رغم این انکار، در يك دایره تعالی یافته‌اند.

او سپس به بررسی سه ملاحظه از این تحلیل می‌پردازد: اولاً تجربه دینی ابعاد زیادی دارد و بسیار گسترده‌تر از اعتقاد به خداست. ثانیاً انسان ناگزیر از دینی بودن است. وقتی مسیری برای تعالی یافتن مسدود می‌گردد، انسانها راه دیگری را می‌یابند. وقتی راههای کاملاً دینی امکان نیابند، معانی نیمه مذهبی رخ می‌نمایند، همانگونه که در جوامع سکولار (مثلاً کمونیستی) نمود دارد. انسان، چه برای بهتر شدن چه

اولین تجربه دینی را از تجربه اخلاقی متمایز ساخته و به بررسی تفاوت این دو نوع تجربه می‌پردازد. و پس از آن تغایر تجربه دینی را با تجربیات زیبایی شناسانه (استحسانی) و دنیامداری (سکولاریزم) محض بیان می‌کند.

در بخش دوم این فصل، او به بررسی ویژگیهای تجربه دینی براساس تعریف و توصیف اولیه‌اش می‌پردازد و در نهایت بطور فشرده نتیجه بحثش را چنین بیان می‌دارد: «تجربه دینی امری کلی است و دو عنصر اساسی در بردارد: علم به امر متعالی و سرسپردگی تام به آن. بعلاوه چون انسان تمایلی بنیادین برای متعالی ساختن خویش دارد و چون امکان فراتر از فرد رفتن نیست مگر آنکه ورایی (آرمانی یا حقیقی) باشد که انسان بتواند بدان سو تعالی جوید. پس می‌توان نتیجه گرفت، که امر متعالی برای برآوردن تمایل بنیادین انسان، برای تعالی جستن ضرورت داشته باشد و چون این قدرت متعالی در اساسی‌ترین بعدش آن چیزی است که ما تجربه دینی می‌نامیم، پس چه بهتر یا چه بدتر، مذهب برای انسان ضروری است. اگر این را واقعیتی به اثبات رسیده ندانیم، دست کم نظریه‌ای است که نه تنها مورد قبول خداشناسان و معتقدین به همه خدای است بلکه ملحدین بزرگ نیز بر آن صحه گذاشته‌اند.»

در بخش بعدی او تحت عنوان «ابعاد تجربه دینی» به

برای بدتر شدن، چه در واقعیت چه در وهم، باید تعالی یابد. اگر سمبولها یا اسطوره‌های مذهبی سستی از بدست دادن تجربه استعلانی ناتوان باشند، راههای جدید فرا راه او خواهند بود. تاریخ بشریت، چه دین مدار و چه دنیا مدار، از این نظریه دفاع می‌کند که، انسان بالطبع میل شدید و مقاومت ناپذیری برای تعالی بخشیدن خویش دارد و حتی آنهایی که هیچ معنای غایی یا مفاد دینی در صورت استعلاء خویش نمی‌بینند، می‌پذیرند که علی‌رغم چنین نظری آنها هم به دنبال تعالی دادن پوچگرایی بنیادی هستند. ثالثاً یکی از تفاوت‌های اساسی بین آنهایی که در استعلاء خویش مفاد دینی می‌بینند و آنهایی که چنین بینشی ندارند، در پرسش از واقعی بودن بعد تعالی یا جهتی است که بدان سو خود استعلایی پویش دارد. انسان واقعاً مذهبی در جستجوی واقعیت است و فرد بی‌اعتقاد از این خودداری می‌کند که معنایی از آنچه که به زعم او پا از معنای نهایی تهی است یا از واقعیت قابل انکشاف تهی است برگردد یا در آن ثبات یابد.

در بخش بعدی او واقعی بودن تجربه دینی را می‌آزماید. هیچ دلیلی وجود ندارد، که در مورد اینکه انسانها تجربه دینی دارند، شک کنیم. آنچه محل بحث است مبنای واقعی برای چنین تجربه دینی است. او سپس معنی واقعی بودن را توضیح می‌دهد و پس از بررسی شش معنا برای آن، نتیجه می‌گیرد واقعی بودن به معنای وجودی مستقل و عینی داشتن است. در نهایت او با بررسی نیازهای انسانی و خصوصیت ذاتی آنها که قابل برآورده شدن است نتیجه می‌گیرد که آنچه انسانها واقعاً نیاز دارند، واقعاً هم وجود دارد، بنابراین خدایی یا امری متعالی واقعاً وجود دارد و مسأله خویش را با الحاد در این می‌داند که او نیاز انسان به تعالی شدن را می‌پذیرد،

ولی نبودن هیچ متعلقی را برای برآوردن این نیاز مجاز می‌شمارد. او بنابر سخنان پیشین اظهار می‌دارد که این ظلمی وجودی به چنین نیاز قطعی بعنوان نیازی دینی است و ادامه می‌دهد: ممکن است ما موضع عکس علیه بی‌اعتقادی به خدا اتخاذ کنیم و بگوییم که انکار واقعیت داشتن امر متعالی باور نکردنی است. چرا که در آن صورت باید پذیرفت یکی از نیازهای اساسی بشر توسط طبیعت تمسخر شده است و آن اینکه او را با نیاز واقعی به خدا رها کرده است بدون آنکه خدایی واقعی که بتواند نیاز او را برآورد، وجود داشته باشد. و نهایتاً نتیجه می‌گیرد: واقعی بودن خدا از تجربه انسانی منتقدانه احراز شده است. تجربه - تجربه سخت منتقدانه - ناظر به این است که انسانها کاملاً فریب خورده نیستند. حداقل برای بخشی از تجربه دینی مبنایی واقعی وجود دارد و در نتیجه خدایی (یا امری متعالی) برای برآورده ساختن نیاز انسانی برای متعالی شدن وجود دارد.

نقد و تحلیل

دکتر گیسلر علی‌رغم نظم و روال منطقی که در این فصل از کتاب رعایت کرده است، غرض و نتیجه گیری او از طرح مسائل و دسته‌بندی‌هایش تنها در سه چهار صفحه انتهائی مشخص می‌شود. لذا خواننده با انبوهی از اطلاعات و بررسی‌ها مواجه می‌شود، بدون آنکه بداند نویسنده به چه جهت اقدام به طرح اینگونه مطالب نموده است و این حلقه ارتباط در انتهای این فصل از کتاب روشن می‌شود و در این حالت مطالعه مجدداً این فصل مفهوم آن را به خوبی قابل حصول نخواهد کرد. اگر وی غرض و روال منطقی خود را در این فصل در ابتدای آن بطور مختصر ذکر می‌کرد (همانگونه که روش جدید

نویسندگی اینگونه کتابهاست) مطالب آن قابل درک‌تر می‌گردید.

آنچه در خور توجه است، احاطه مؤلف به کلیه نظریات جدید از فلاسفه وین و سایر نظریه‌پردازان در این حوزه است. او به تناسب بسیاری از این دیدگاه‌ها را مطرح ساخته است و برخلاف بعضی از نویسندگان این حوزه فقط به ذکر آنها اکتفا نمی‌کند. بلکه خود بر موضع مستحکم خویش ایستاده و با عنایت به سایر نظریات به دفاع و ارائه نظریه خویش می‌پردازد.

فصل دوم

به بررسی براهین اثبات وجود خدا اختصاص دارد. دکتر گیسلر معتقد است اثبات عقلانی وجود خداوند ممکن و مضمّن و قابل دقت است. او بخش اول این فصل را به بررسی رهیافت جدید، به دلایل اثبات وجود خداوند بدین صورت می‌پردازد:

واکنش جدید به براهین خداشناسانه منفی و شکاکانه بوده است. براهین عقلی در محدوده وسیعی بدینگونه مورد ارزیابی قرار می‌گیرند که اولاً از دیدگاه روانی و درونی ایمان‌آور نیستند؛ ثانیاً از لحاظ منطقی بی‌اعتبارند ثالثاً از جنبه معرفت‌شناسی ناقص‌اند؛ رابعاً از دیدگاه وجودی ناکافی‌اند و خامساً از جهت ارزشی نابجا بکار برده شده‌اند. او معتقد است این انتقادهای تماماً ناروا نیستند. مخصوصاً برای براهین خداشناسی که عدم وجود خداوند را عقلاً غیرقابل تصور در نظر می‌گیرد. و ادامه می‌دهد: اما خداشناس ممکن است برای نشان دادن غیر قابل انکار بودن وجود خداوند و ارتباط عملی این حقیقت با نیازهای عملی انسانها در تلاش باشد. اقبالاً خداشناس نباید از اطمینان قلبی خود کناره‌گیری کند.

خردمندان بدین سبب موضعی را نمی‌پذیرند که نامدل‌ترین بدیل است و بدینگونه نیز نیستند که در مورد خداشناسی چنین استثنایی را قائل باشند. تجربه دینی، نیاز انسانها را به خدا آشکار می‌سازد و اگر دلیل بتواند در اطمینان بخشیدن به انسانها کمک کند که خدایی وجود دارد تا چنین نیازی ارضا شود، چه بهتر از این. از طرف دیگر، اگر استدلالهای خداشناسی به استدلالهای نامعقول، منجر شود، باید نتیجه گرفت ممکن است خدا وجود داشته باشد، اما دلایل خوبی برای اعتقاد به وجود خداوند تاکنون پرداخته نشده است. فقط آزمون همه‌جانبه از براهین می‌تواند به قضاوت در اینکه کدامیک چنین‌اند منجر شود.

در بخش دوم از این فصل او به بررسی براهین غایت‌شناختی و اخلاقی می‌پردازد، و در ابتدا انواع براهین غایت‌شناختی (نظم یا اتقان صنع) و همچنین نقدهایی که نسبت به این برهان شده و جوابهای آنها می‌پردازد، او دیدگاههای مثبت پالی، جان استوارت میل، تایلور، کلارک، تنانت و ایرادهای هیوم، کانت، راسل دوکاس را مطرح می‌سازد و نتیجه می‌گیرد:

در تأیید هیوم و کانت، ضروری بنظر می‌رسد، که تواناییها و ارزشهایی را برای برهان غایت‌شناختی بپذیریم.

او سپس براهین اخلاقی را مطرح می‌کند که فکر استفاده از آن بوسیله کانت به ذهن بعضی اندیشمندان خطور کرد. (علی‌رغم آنکه خود کانت از آن بعنوان يك برهان استفاده نکرده است) و براهین رشدال، سورلی، تروبلود، لويس را عرضه می‌دارد، ولی همین استفاده از برهان اخلاقی دیگرانی را به استفاده منفی از آن کشاند تا آنجا که بعضی وجود قوانین اخلاقی را بصورت برهانی در

ردّ وجود خداوند بکار بردند. دکتر گیلر از این میان ردّیه‌های راسل، بایل، کامو، پکتی، ماکیه و کلوسکی را مطرح می‌سازد و آنها را نقد می‌کند.

اصل علیّت

در بخش بعدی به بررسی براهین وجودی پرداخته می‌شود. دکتر گیلر ابتدا دو برهان وجودی از آنسلم و مناظره‌اش را با گانیلو و انتقادهای آکویناس مطرح می‌سازد. سپس سه برهان وجودی از دکارت به همراه ایرادهای کاتروس، گاسندی را عرضه می‌دارد و پس از آن براهین وجودی لایب نیتس و اسپینوزا را ارائه می‌کند. این برهان با اعتراضات هیوم و کانت تهدید جدّی شده است که دکتر گیلر بطور منظم و دسته‌بندی شده این اعتراضات را - که حتی به ردّیه وجودی فایندلی منجر شده است - عرضه می‌دارد و در انتها نظریات هارت شورن، مالکولم و پلانتینجا را مطرح می‌کند.

دکتر گیلر در بخش هشتم به بررسی براهین جهان‌شناختی می‌پردازد، برهانی که به نظر وی تنها امید استدلالی خداشناسانه است. او در ابتدا انواع این برهان را ذکر می‌کند. که به نظر وی عبارتند از: برهان افلاطون برای روح جهان، محرك نسامتحرك ارسطو، استدلال آگوستین برگرفته او حقیقت، سه نوع برهان آنسلم، برهان واجب الوجود فارابی، برهان علت اولای بوعلی سینا، پنج طریق آکویناس، برهان حدود دون اسکاتس، اثبات متأخر دکارت، برهان برگرفته از علت کافی از لایب نیتس. او سپس به طرح و دسته‌بندی انتقادهای شک‌گرایانه هیوم (در هشت ایراد)، ولادریگری کانت (در هفت انتقاد) که معمولاً نقدهای تثبیت شده به براهین اثبات وجود خدا قلمداد شده‌اند، می‌پردازد. پس از آن

بیان مجدد تایلور را از برهان جهان‌شناختی مطرح می‌کند که، درصدد است با نوعی تازه‌تر از این برهان از ایرادهای مطرح در این باب بگریزد.

در بخش نهم (بخش انتهایی کتاب)، گیلر سعی می‌کند صورت دقیق‌تری از برهان جهان‌شناختی بسازد، بگونه‌ای که انتقادهای پیشین تأثیری بر آن نداشته باشد. او برهان جهان‌شناختی خویش را ارزیابی جدیدی از این برهان می‌داند که مبتنی بر مقدمات زیر است:

۱. موجود (یا موجوداتی) محدود و متغیر وجود دارد.
 ۲. وجود فعلی هر موجود محدود و متغیر معلول موجود دیگری است.

۳. نمی‌تواند تسلسل بی‌نهایتی از علل وجود، وجود داشته باشد.

۴. بنابراین علت اولایی برای وجود این موجودات وجود دارد.

۵. علت اولی باید بی‌نهایت، واجب، ازلی، بسیط، لا متغیر و واحد باشد.

۶. این علت ناممعلول اولی، بسا خدای سنت یهودی - مسیحی یکی است.

او سپس با استدلال و به تفصیل، هر يك از مقدمات فوق را به اثبات می‌رساند و در ارزیابی برهان خویش می‌گوید: اشتباه بسیاری از خداشناسان، بویژه از لایب نیتس به بعد ریختن برهان جهان‌شناختی در قالب ضرورت منطقی است که مبتنی بر اصل علت کافی است. چنین قالبی نهایتاً به تناقضات و بی‌اعتبار شدن برهان خواهد انجامید. در مقابل چنین روشی، ما تلاش کردیم برهان را که با شروع از وجود محدود و با استفاده از اصل علیّت وجودی - که نهایتاً به علت نامحدود هر وجودی منجر می‌شود - دوباره مورد ارزیابی قرار دهیم.

در این مسیر، نتیجه عقلاً گریز ناپذیر نیست. اما بنا بر آنچه مستدلّ ساختیم، وجوداً انکارناپذیر است. خلاصه آنکه، اگر موجودی متناهی وجود داشته باشد، در نتیجه موجودی نامتناهی نیز به عنوان مبنای بالفعل و ضروری وجود خواهد داشت.

او در انتها کلیه انتقادهایی را که به براهین اثبات وجود خدا شده است، در شانزده (۱۶) انتقاد عمده و مبنایی مطرح کرده و براساس برهان جهان‌شناختی خویش به پاسخ آنها می‌پردازد و کلیه ایرادهای مطرح‌شده برهان جهان‌شناختی خویش بی‌اثر و ناوارد می‌داند. این پاسخها به تفصیل جواب این انتقادات را داده است. در نهایت، نگرش گیسلر نشان از احاطه وی به انتقادات قدرت و تیزی وی در ساختن برهانی که استحکام خوبی را در مقابل ضربات مخالفین داشته باشد ارائه می‌کند. به نظر نگارنده کتاب فوق‌کتابی بسیار مناسب، برای کسانی می‌تواند باشد که درصددند فلسفه دین را (مخصوصاً مباحث تجربه دینی و براهین اثبات وجود خدا) در غرب بشناسند و آگاهی و احاطه خوبی به نوع نگرش آنها به این مسائل پیدا کنند. مخصوصاً که کتاب خوبی برای آموزش فلسفه دین در دیدگاه غربی آن (و از دیدگاه مثبت) می‌باشد.

● فلسفه دین The Philosophy of Religion

● تألیف آلن. پی. اف. سِل Alan. P. F. Sell

کتاب فلسفه دین، به بررسی درباره تاریخ، موضوعات و روشهای يك شاخه از فلسفه (یعنی همان فلسفه دین) از ۱۸۷۵ تا ۱۹۸۰ پرداخته است، مؤلف با مراجعه به فعالیت‌هایی که در سایر نقاط جهان در این مورد انجام گرفته است، به بحث ادامه می‌دهد، مؤلف کتاب معتقد

است، فلسفه دین موضوعی است که از ابعاد مختلف به آن می‌توان نگرست مثلاً در نزد بعضی فلسفه دین همان فلسفه زندگی مسیحیان است که با یکی از اسمهای فلسفی متداول در ارتباط است. و در نگاه بعضی می‌باید با پرهیز از تنظیم يك وظیفه عالی و سیستماتیک برای فلسفه دین، خود را وقف شرح و بسط مسائل فلسفه دین (همچون بحث از خدا، شر و جاودانگی انسان) نمود و برخی دیگر نیز از پذیرش سخنان مؤمنان درباره دین اجتناب نموده و سعی کرده‌اند که منطق آنها را مورد نقد و بررسی قرار دهند، این افراد بیشتر به مسائل صحت و عدم صحت و قابل اثبات بودن یا نبودن و حتی ممکن بودن گزاره‌های دینی توجه کرده‌اند.

علی‌رغم اینکه به فلسفه دین از وجوه مختلف نیز می‌توان نگرست، فلسفه دین يك سیستم و نظم قابل انعطاف دارد، بطوری که هم فیلسوفان آتئیست و مخالفان دین و هم فیلسوفان اومانئیست و حتی مارکسیستها هر يك بنحوی با فلسفه دین می‌توانند در ارتباط باشند.

به زعم مؤلف کتاب، شأن فلسفه سازگاری دادن به مجموعه تجارب ما است و فلسفه عبارتست از توجیه و تشریح مسائل درهم ریخته منطقی و فلسفه دین نیز فقط نوعی فعالیت مثل الهیات فلسفی یا تحلیل زبانی نیست و فلاسفه دین و متکلمان نباید به دنبال يك مدل و بحث از پیش تعیین شده باشند.

از پرسشهای اساسی که مؤلف کتاب در مکتوب خود درصدد عرضه پاسخ محققانه به آنها است عبارتند از: چه فرقی میان فلسفه غیرالهی و کلام فلسفی (Phylosophical- Thelogy) در طول زمان ۱۸۷۵ تا ۱۹۸۰ وجود داشته است؟ در چه زمینه‌هایی

«نه»ی او وجود يك مرز را تصدیق می‌کند. در این باور طاعی که آن طرفِ دیگر «دارد زیاده‌روی می‌کند» یا اقتدار خود را بدون توجه به حقوق دیگران اعمال می‌کند، همین معنا نهفته است... طغیان بدون این احساس که طاعی، در جایی و به گونه‌ای حق دارد، نمی‌تواند روی دهد. بدین سان است که بسره طاعی، همزمان آری و نه می‌گوید».

کتاب «انسان طاعی» اثر آلبر کامو و رمان نویس شهیر فرانسوی که در تاریخ ۱۹۵۱ منتشر شد در جامعه فکری فرانسه آن روز جنجال برانگیخت. کامو پس از نوشتن این کتاب از طرف بعضی از نقادان کتابش به ساده‌اندیشی سیاسی و تاریخی متهم شد، اما تحلیلهای متنوع و ذو ابعاد کامو از «طغیان» چنین نقدی را کمتر محل اعتنا می‌کند. با اینکه، کتاب از پنج بخش تشکیل شده است. اما واقعیت آن است که در کل این کتاب طغیان از دو بعد فلسفی و تاریخی مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد و در انتهای کتاب، نسبت طغیان با هنر نیز سنجیده می‌شود.

در تحلیل فلسفی و متافیزیکی، طغیان زاده شک در هدفهای انسان و آفرینش است. طغیان وضعیت انسان نیست انگاری است که در این دنیا احساس تنهایی و بی‌ربطی و بی‌کسی می‌کند. طغیان وضعیت انسانی است که از ارزشهای موجود و زندگی «امروز» به تنگ آمده است، انسانی که خود را مواجه با رنج زندگی و مرگ می‌بیند و به خدایی باور ندارد و شر را در زندگی خود مجسم می‌بیند. او در چنین وضعیتی «علیه این موقعیت شورش می‌کند و آغاز این اعتراض متافیزیکی به لحاظ تاریخی، از ابتدای قرن نوزدهم است.

کامو با تحلیل مفهوم طغیان در نزد رمانتیکها و افکار

فلسوفان و متکلمان به یکدیگر سود می‌رسانند و در کدام قلمرو مشترک به یکدیگر می‌رسند؟

این کتاب (که هم‌اکنون توسط پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی در دست ترجمه است) از ۹ فصل به قرار زیر تشکیل شده است.

فصل اول، دیباچه و معرفی کتاب. فصل دوم، برخورد با ایدالیسم مطلق. فصل سوم، نظرات نو و کهنه. فصل چهارم، سیستمهای سکوت و نگرش اسکولاستیک. فصل پنجم، در ساره مباحثی همچون دین و فلسفه، تنوع تحلیلی، تنوع متافیزیکی. فصل ششم، زبان، نقطه نظرها و ویژگیها. فصل هفتم، در مورد فلسفه و ایمان از نگاه کیر کیگارد، انواع اگزیستانسیالیسم، پل تیلیخ، تحلیل زبانی. فصل هشتم، در مورد زبان دین، وجود خدا، توجه تاریخی و مسیحیت، فلسفه و فلسفه مسیحی و فصل نهم، با عنوان آخرین پرده.

● انسان طاعی

آلبر کامو / مهید ایرانی طلب.

نشر قطره

چاپ اول ۱۳۷۴ / قیمت ۱۱۰۰ تومان.

«طاعی کیست؟» انسانی است که «نه» می‌گوید، اما «نه» گفتن او از سر انکار نفس نیست. او، چون به نفس خود بیندیشد، «آری» می‌گوید. برده‌ای که تمام عمر فرمان گزارده، به ناگاه می‌یابد که نمی‌تواند از فرمان تازه‌ای اطاعت کند. منظور او از «نه» گفتن چیست؟

منظور او این است که مثلاً «این وضع دیگر بیش از حد طولانی شده است» یا «تا اینجا هرچه بود گذشت، اما دیگر بس است» یا «این دیگر زیاده‌روی است» و یا «مرزهایی هست که نباید از آنها گذر کرد». به زبان دیگر

یا قهرمانان داستان نویسنده‌گانی چون سلف، ایوان، کارمازوف (شخصیت داستان برادران کارمازوف از داستایوسکی) و نیچه، زوایای پنهان طغیان‌گری انسان نوین را می‌کاود، انسان طاغی پس از اعتراض به مشروعیت خدایان و ابدیت، خود بر تخت خدایی می‌نشیند و خدائی شدن یعنی به رسمیت نشناختن هر قانون دیگری جز قانون خویشتن. گرچه انسان طاغی لزوماً از ابتدا منکر استعلا و فراسو نیست اما در مسیر خود به انکار خدا و سپس به جانشینی او نائل می‌شود. انسان طاغی در نهایت امر نه منکر خدا می‌شود نه منکر مابعد و فراسو اما مصداق این فراسو همان «بعدها» است که براساس تفکر مارکس در جامعه بی طبقه و از نگاه نیچه در ابر مرد تحقق می‌یابند.

طاغی در خلاء معنویت آسمانی و در غیاب خدا می‌کوشد براساس نیست‌انگاری و طغیان در برابر ارزشها، واقعیتها، زشتیها و زیباییها، معنویتی زمینی و خاکی را در تنهایی پراضطراب و دهشت خویش برپا کند و این تناقضی است که در ذات طاغی و تفکرات او ظهور می‌کند، یعنی فرار از خدا برای آفریدن خدا. شکستن بتها و بنا نهادن معبدی نوین، طغیان در برابر هر اسارت و فرو غلتیدن به اسارت آزادی بی حد و حصری که بزرگترین جنایات از آن ناشی می‌شود.

«در اصل، طاغی می‌خواست خویشتن خویش را فتح کند و آن را در پیش‌روی جهان بدارد. اما او آغاز خود را از یاد می‌برد و به یاری قانون گسترش طلبی روحی در پی فتح جهان از راه سلسله بی پایان کشتنهای می‌رود، او از ملکوت رانده شده است». آری، در دنیای تقدس مطلق، مسأله شورش مطرح نمی‌شود، زیرا در این دنیا چیزی به صورت پرسش مطرح نمی‌گردد؛ همه پاسخها،

هنرمندان، شادمان شده‌اند طاغی انسانی است که در آستانه پذیرش یا رد مقدسات مطلق قرار دارد و می‌خواهد موقعیتی انسانی بیافریند که در آن همه پاسخها یا انسانی و یا برآمده از خرد باشد.

کامو در قسمت تحلیل تاریخی طغیان که نزدیک به دو سوم حجم کتاب را به خود اختصاص می‌دهد. به بررسی طغیانها و به تعبیر صحیحتر انقلابها و یا شورشهای مثبت و منفی در تاریخ می‌پردازد. او به تحلیل انقلاب فرانسه و اینکه ظهور همه انقلابهای دوران نوین به فزونی نیروی دولت انجامیده است، اشاره می‌کند، او موسولینی را شاگرد هگل و هیتلر را شاگرد نیچه معرفی می‌کند و هر دو را متعلق به تاریخ طغیان و نیست‌انگاری می‌داند. نزد او مارکس نیز در این میان از پیامبران مذهب اصالت انسان (اومانیزم) است که در جهت الوهیت بخشیدن به انسان پاره‌ای ویژگیهای ادیان سنتی را به خود گرفته است با این تفاوت که نمادها و سمبلیایی را که مارکس و مارکسیسم بنا می‌کند متفاوت از نمادهای دینی است.

در بخش تقریباً پایانی کتاب «انسان طاغی»، کامو به بررسی نسبت طغیان و هنر می‌پردازد و طاغی را از این جهت شبیه هنرمند می‌داند که در عین ملاحظه واقعیت نمی‌تواند واقعیت را تحمل کند. در واقع هنرمند با اصلاحاتی که بر واقعیت تحمیل می‌کند، حد و مقدار طغیان خویش را نسبت به واقعیت اعلام می‌دارد. هنر طغیانی است جهت آفرینش، و انقلاب نیز طغیانی است جهت خلق تمدنی دیگر. اما نزد کامو، انقلاب و هنر قرن بیستم هر دو شعبه‌های یک نیست‌انگاری‌اند و گرفتار یک تناقض. هر دو اینها آنچه را که تصدیق می‌کنند، منکرند. جامعه انقلابی و سرمایه‌داری تسلیم تولید

جنبش بود. این تکاپوها که به «نهضت، احیای فکر دینی» نیز مشهور شده، با نام سید جمال الدین اسدآبادی پیوند خورده است.

نگارنده در این مجموعه بر آن است تا گزارش کاملی از شرح حال، آثار و افکار این مصلح مسلمان در اختیار خواننده قرار دهد. این کتاب شامل یک پیشگفتار و هشت فصل است که در ذیل میآید.

✦ از کودکی تا بزرگی

✦ از سیاحت تا سیاست

✦ از اندیشه تا عمل

✦ طلوع دوباره از غرب

✦ سیاست و دیانت

✦ از آسیا تا اروپا

✦ غروب در شرق

صنعتی هستند و هنر نیز میان شکل‌گرایی و واقع‌گرایی سرگردان است.

در انتها می‌توان گفت کتاب «انسان طاغی» گزارشی است فشرده که می‌کوشد نکته‌سنجیهای متفاوتی و فلسفی خود از مفهوم و ماهیت طغیان را به مشهودات و وقایع ملموس تاریخی طغیان مستند کند. انسان طاغی بیان یک تئوری انسان‌شناسانه از وضعیت تناقض‌بار انسان چند سده اخیر اروپایی است که در عین نفی ملکوت، می‌کوشد، ملکوت را در زمین تأسیس کند اما راه به مقصود نمی‌برد و تو گوئی این انسان به قصد نجات خویش در حال فشردن گلوی حیات خویش است!!

● سید جمال الدین اسدآبادی بنیانگذار نهضت احیاء

تفکر دینی

● مردان اندیشه پدید آورندگان فلسفه معاصر

نویسنده: محمد جواد صاحبی

چاپ اول: ۱۳۷۵

نویسنده: برایین مگی

انتشارات فکر روز

مترجم: عزت الله فولادوند

تیراژ: ۳۳۰۰ جلد

چاپ اول: ۱۳۷۴، طرح نو

قیمت: ۷۸۰۰ ریال

تیراژ: ۵۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۳۰۰۰ ریال

در سال ۱۳۷۲ کتابی از برایین مگی تحت عنوان «فلاسفه بزرگ: آشنایی با فلسفه غرب» با ترجمه آقای عزت الله فولادوند توسط انتشارات خوارزمی به چاپ رسید کتاب حاضر «مردان اندیشه پدید آورندگان فلسفه معاصر» جلد دوم کتاب پیشین است. فرق کتاب حاضر با کتاب قبلی در این است که کتاب قبلی بر طبق توالی زمان آرایش یافته بود، و در هر فصل مگی با یکی از فلاسفه سرشناس معاصر درباره یکی از شخصیت‌های بزرگ تاریخ

رشد و شکوفایی تمدن نوین باختر و هجوم نظامی، سیاسی و فرهنگی کشورهای اروپایی بر شرق اسلامی در آغاز قرن نوزدهم میلادی، واکنش افراد و گروه‌های روشنفکر مسلمان را برانگیخت و آنان را به بازیابی هویت فرهنگی و ملی خویش وادار کرد. مبارزه با استعمار خارجی، ستیز با استبداد داخلی، در انداختن طرحی نو برای اصلاح جامعه‌ی اسلامی، زدودن پیرایه‌ها و بازگشت به گوهر دین، روشن کردن موضع اسلام در برابر علوم جدید، از عناوین مهم برنامه‌ای پیشگامان این

● تاملات سیاسی در تاریخ تفکر اسلامی (جلد اول)

به اهتمام: موسی نجفی

چاپ اول: ۱۳۷۴، پژوهشگاه علوم انسانی و

مطالعات فرهنگی

تیراژ: ۳۳۰۰ جلد

قیمت: ۴۹۰۰ ریال

حوزه معرفت سیاسی در اسلام از جایگاه ویژه ای برخوردار است، اختصاص چنین جایگاه مهم و رفیعی، نه تنها به سبب ذات اندیشه های سیاسی اسلام، بلکه به لحاظ شرایط خاص انقلاب اسلامی ایران است. هم اینک که در سالهای آخرین دوّمین دهه انقلاب اسلامی هستیم، با توجه به خلأ و کمبود این متون و مباحث در برخی رشته های علوم اجتماعی - بویژه علوم سیاسی - ضرورت تبیین این مهم، بیش از پیش احساس می شود کتاب «تاملات سیاسی در تاریخ تفکر اسلامی» مجموعه مقالاتی است که توسط تنی چند از اندیشمندان به رشته تحریر درآمده است تا بخشی از این خلأ را پر کنند. کتاب حاضر دارای هفت بخش می باشد.

بخش اول: اندیشه سیاسی شیعه.

- رهیافتی بر مبانی اندیشه های سیاسی شیعه در قرن اخیر (مظفر نامدار).

- نظریه دولت در اندیشه سیاسی شهید آیت الله محمد باقر صدر (محمد حسین جمشیدی).

بخش دوم: اندیش سیاسی متفکران بزرگ اسلام.

- مقام سیاست نزد فارابی و اهمیت تفکر سیاسی او در عصر حاضر (دکتر رضا داوری اردکانی).

- سیاست و جامعه مدنی نزد شیخ الرئیس ابوعلی

سینا (دکتر رضوان سید / ترجمه موسی نجفی).

فلسفه غرب (از افلاطون تا وینگشتاین) گفت و گو می کرد. ولی کتاب حاضر به نحو موضوعی مرتب شده است و موضوعات و مکتبهای مهم فلسفی (در قرن بیستم) در آن مورد بحث قرار گرفته است. این کتاب محصول پانزده برنامه تلویزیونی است که از ژانویه تا آوریل ۱۹۷۸ بر صفحه تلویزیون بی بی سی به نمایش درآمد. براین مگی در مورد هدف خود از این کار می گوید «هدف من آشنا کردن وسیعتر مخاطبانی جدید با مرحله کنونی بحث در پاره ای از جالبترین شاخه های فلسفه بوده است» این کتاب شامل ۱۶ گفتگو با نامبردارترین چهره های فلسفی معاصر است، که فهرست آن در ذیل می آید.

* مقدمه ای بر فلسفه (آیزایا برلین)

* فلسفه مارکسیستی (چارلز تیلر)

* مارکوزه و مکتب فرانکفورت (هربرت مارکوزه)

* هایدگر و فلسفه جدید اصالت وجود (ویلیام

برت)

* دو فلسفه ویتگنشتاین (کوئین تن)

* پوزیتیویسم منطقی و میراث آن (با. ج. ایر)

* افسون فلسفه تحلیل زبان (برنارد ویلیامز)

* فلسفه اخلاق (ر. م. هر)

* اندیشه های کوآین (و. و. کوآین)

* فلسفه زبان (جان سری)

* اندیشه های چومسکی (نوآم چومسکی)

* فلسفه علم (هیلری باتتام)

* فلسفه و سیاست (رانله دورکین)

* فلسفه و ادبیات (آیریس مرداک)

* متن اجتماعی فلسفه (ارنست گلنر)

* نظری عمومی به فلسفه غرب (الن مونت فیوره)

- اندیشه سیاسی خواجه نصیرالدین طوسی (دکتر علی زیعور) ترجمه فرخ امه طلب).
 بخش سوم: اندیشه‌های تطبیقی.
 - اصول اندیشه در اسلام و غرب: مکتب هدایت، مکتب قدرت (احمد جهان بزرگی).
 بخش چهارم: درآمدی بر اندیشه سیاسی و بنیادهای آن در اسلام (آیت الله عباسعلی عمید زنجانی).
 بخش پنجم: منبع‌شناسی موضوعی و کیفیت منابع اندیشه سیاسی اسلام و ایران (موسی نجفی).
 بخش ششم: انقلاب اسلامی.
 - تحولات فکری ایران و اندیشه انقلاب اسلامی (۱۳۵۷-۱۳۳۲) (محمد شفیعی فر).
 بخش هفتم: کتابشناسی اندیشه سیاسی در اسلام، امام محمد غزالی و خواجه نصیرالدین طوسی.

را نیز براساس متون دینی رسمی ایشان تبیین کرده و نقد و تحلیل آن را نیز در پرتو اطلاعات همان متون عرضه کند.

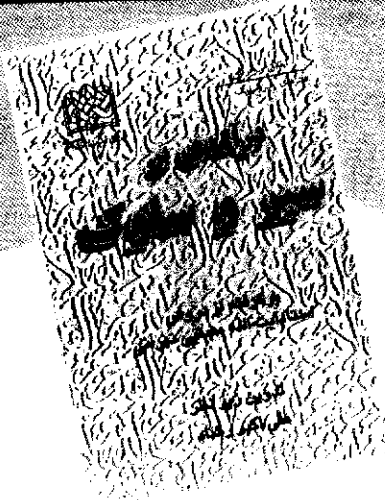
کتاب حاضر در سه بخش سامان یافته که هر بخش دارای چند فصل می‌باشد.
 بخش اول - وحی شناسی اسلامی
 بخش دوم - وحی شناسی مسیحی
 بخش سوم - نتایج، قرابتها و تفاوتها

● علم پیشین الهی و اختیار انسان
 نویسنده: محمدسعیدی مهر
 پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
 چاپ اول: ۱۳۷۵
 تیراژ: ۳۰۰۰ جلد
 قیمت: ۴۵۰۰ ریال

● تحلیل وحی از دیدگاه اسلام و مسیحیت
 نویسنده: محمدباقر سعیدی روشن
 چاپ اول: ۱۳۷۵
 مؤسسه فرهنگی اندیشه معاصر
 تیراژ: ۳۰۰۰ جلد
 قیمت: ۷۰۰۰ ریال

از روزگاران کهن شبهه‌ای مطرح بوده مبنی بر اینکه آیا اعتقاد به علم مطلق خداوند که منتضی آگاهی پیشین خدا از تمامی رفتار و گفتار آدمیان است، جایی برای باور به اختیار انسان باقی خواهد گذاشت. و آیا باور به سرنوشت و تقدیر الهی با اعتقاد به آزادی و اختیار انسان هم‌خوان است. کتاب حاضر در پاسخ به این شبهه به بررسی مسئله سازگاری و ناسازگاری علم پیشین الهی با اختیار انسان، به عنوان بخشی از مسئله «جبر و اختیار» می‌پردازد. نویسنده ابتدا به بررسی دیدگاه‌های حکما و متکلمان اسلامی پرداخته و سپس دورنمایی کلی از بحث را آنچنان که در فلسفه غربی - علی‌الخصوص در نظر فیلسوفان و متکلمان چند دهه اخیر - مطرح است ارائه نموده است. و در نهایت تلاش کرده تحلیلی جامع و تطبیقی از این مسئله به دست بدهد. کتاب حاضر در

کتاب حاضر در پی آن است که به منظور تعالی افکار و کشف حقیقت در یک راهبرد مقایسه‌ای ماهیت وحی از زبان متن مقدس هر دین را ارائه دهد. نویسنده برای رسیدن به این هدف تلاش کرده تا وحی اسلامی را از زبان خود وحی تفسیر کند، زیرا براین باور است که قرآن خود آیت ابدی نبوت خاتم و معجزه جاویدان الهی است و در اثبات خدایی بودن خود از هر زبانی گویاتر است. و همچنان کوشش نموده تا ماهیت وحی مسیحی

چهار فصل سامان یافته است.

۱. بررسی مسئله علم پیشین الهی و اختیار انسان در فلسفه و کلام اسلامی.
۲. بررسی مسئله علم پیشین الهی و اختیار انسان در فلسفه و کلام غرب.
۳. بررسی مسئله علم پیشین الهی و اختیار انسان در فلسفه دین معاصر.
۴. تحلیل و جمع‌بندی.

● کلام جدید درگذر اندیشه‌ها

به اهتمام: علی اوجبی
 مؤسسه فرهنگی اندیشه معاصر
 چاپ اول: ۱۳۷۵
 تیراژ: ۳۰۰۰ جلد
 قیمت: ۹۵۰۰۰ ریال

اهمیت و نقش علم کلام از يك سو، و تکلیف الزامی رسولان الهی بر اینکه اصول و اعتقادات دینی را باید با تعقل پذیرفت و نه با تعبد، از سوی دیگر تمامی دین باوران، بویژه دانشمندان متأله و دین پژوهان دیندار را، در طول تاریخ بر آن داشته است تا به نحوی به این علم پردازند و با انواع ادله عقلی و نقلی دیگران را به فراگرفتن آن ترغیب کنند. این علم به مقتضای رسالتی که بر عهده دارد از جمله دانشهایی است که همواره درحال نو شدن است. از این رو در هر مقطعی از زمان ما با کلامی جدید مواجهیم. کتاب حاضر، دفتر نخست از مجموعه مقالاتی است که پیرامون برخی از مباحث مقدماتی کلام جدید، همچون تعریف کلام جدید، موضوع کلام جدید، وجه تسمیه کلام جدید، ارتباط کلام جدید با کلام سنتی، الهیات

مسیحی، فلسفه دین و دیگر معارف، متد کلام جدید، فواید کلام جدید و رهاوردهای کلام جدید، امتهات مسائل و ابواب کلام جدید و عمده‌ترین و شاخص‌ترین متکلمان و صاحب‌نظران کلام جدید، فراهم آمده است.

● سیر و سلوک (برگرفته از دروس استاد آیت الله مجتبی تهرانی)

تدوین زیر نظر: علی اکبر رشاد
 پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
 چاپ اول: ۱۳۷۵
 تیراژ: زمستان ۵۰۰۰ جلد
 قیمت: ۳۰۰۰۰ ریال

کتاب حاضر از سلسله دروس استاد آیت الله مجتبی تهرانی است که زیر نظر حجت الاسلام والمسلمین علی اکبر رشاد تدوین شده است. این کتاب حاوی مباحث کلی و مقدماتی «سیر و سلوک» است و به مثابه پیش درآمدی بر سلسله دروس اخلاق و عرفان استاد تلقی می‌شود.

در این کتاب عناوین زیر، مورد بحث واقع شده است: هدف از خلقت، فضیلت معرفت، معنای معرفت، اقسام معرفت، مکاشفه و مشاهده حق تعالی، طرق تحصیل حضور، تقدم خودشناسی بر خداشناسی، غایت بعثت انبیاء، شرایط و موانع معرفت الله، نسبت معرفت میان حق تعالی، نبی و امام، امکان معرفت حق، آثار مترتب بر معرفت الله، لذت شهود و معرفت الله، دعا و شرایط استجابات آن، اقسام معرفت الله، سیر و سلوک الی الله، اقسام سیر و سلوک الی الله، مراتب سلوک، کیفیت و شرایط سلوک.